

12. Krech E.-M. Die Differenzierung von Standarddeutsch und ihre Relevanz für die Kodifizierung. *Лингвистическая полифония* (сборник в честь юбилея профессора Р. К. Потаповой). Москва : Языки славянских культур, 2007. С. 404–423.
13. Labov W. The social stratification of English in New York city. Washington : D.C., 1966. 600 p.
14. Meinhold G. Phonostilistische Ebenen in der deutschen Standardausprache. *DaF*, 1986. №5. S. 288–293.
15. Moulton W. G. The sounds of English and German. Chicago : Univ. of Chicago Press, 1962. 185 S.
16. Rues B. Varietäten und Variationen in der deutschen Aussprache /Beate Rues *DaF*, 2005. №4. S. 232–237.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-1-20>

УМОВНІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Христіанінова Р. О., д. філол.н., професор

Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

khristianinova@gmail.com

У статті розглянуто семантичну типологію складнопідрядних речень умови. Обґрунтовано виокремлення двох їхніх типів – потенційної та ірреальної умови. Кожен із цих типів розподілено на власне-умовні й невласне-умовні конструкції, описано їхні семантичні різновиди.

Ключові слова: складнопідрядні речення потенційної умови, складнопідрядні речення ірреальної умови, власне-умовні складнопідрядні речення, невласне-умовні складнопідрядні речення.

COMPLEX CONDITIONAL SENTENCES IN MODERN ENGLISH

Khristianinova R. O., PhD in Linguistics

Zaporizhzhya National University
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

The article focuses on the problem of conditional complex sentences' typology. The aim of the research is to create semantic typology of declared sentences on fundamental principles of the functional-categorical grammar in Modern English.

The attention is paid to the correlation of complex conditional sentences with hypothetical actions, processes, states, on the basis of which the complex sentences of potential condition and the complex sentences of unreal condition are singled out. Each of these types includes two subtypes - the actual-conditional and non-actual-conditional constructions. It is emphasized that in the complex actual-conditional sentence, the subordinate clause denotes the conditions that can be realized, and as a result enables the implementation of the main clause. Three types of these sentences are singled out: 1) constructions in which a single non-repeatable condition causes a single non-repeatable result; 2) constructions expressing the significance of the repetition of the condition and effect or their continuity; 3) constructions with a generalizing meaning as a result of the interaction of both predicative parts. Complex non-actual conditional sentences are divided into evidence constructions and warning constructions. The complex sentences of unreal condition reveal the dependence of a certain situation on a certain unreal condition, as a result of which the situation becomes unreal. The complex sentences of unreal-condition are represented by three types: 1) constructions in which the condition and the result are both unreal; 2) constructions in which the result could be real, but due to the unreal condition the result is perceived as unreal; 3) constructions in which the unreal condition is combined with a real result. It is emphasized that in the complex sentences of an unreal non-actual-condition the subordinate clause denotes the reason, and the main clause represents the conclusion that follows from the subordinate clause.

Key words: the complex sentence of potential condition, the complex sentence of unreal condition, the complex actual-conditional sentences, the complex non-actual conditional sentences.

Складнопідрядні речення умови постають одним із поширених різновидів синтаксичних конструкцій у сучасних мовах. Підрядні частини в них відображають потенційно можливі чи уявні ситуації, які викликають потенційно можливий чи уявлюваний наслідок, зафіксований у головній частині.

Донедавна умовні складнопідрядні речення поділяли на два основні різновиди – реальної та ірреальної умови. До першого різновиду зараховували конструкції, у яких підрядна частина є виразником реальної умови, тобто такої, що може бути реалізована [9, 230 – 234; 6, 363 – 364; 5, 329 – 330; 1, 325 – 326 та ін.]. Такі ж дві основні групи складнопідрядних умовних речень виокремлює й М.У. Каранська, хоча й не оперує термінами “реальна умова”, “ірреальна умова” [7, 291 – 297]. Крім того, деякі синтаксисти виділяють складнопідрядні речення умови без супровідних значень (власне-умовні) і з супровідними значеннями (часовим, причиновим, допустовим тощо) [див.: 10, 292 – 303; 6, 363 – 366; 5, 329 – 330]. У російському мовознавстві В.А. Белошапкова поділила складнопідрядні умовні речення на реально-умовні, потенційно-умовні й ірреально-умовні [4, 715], а Л.Ю. Максимов – на реальні, нереальні, узагальнені умовні речення й умовні речення невідповідної конструкції [8, 99 – 104]. Але вже автори “Русской грамматики” 1982 р. заперечують виокремлення складнопідрядних речень реальної умови, звертаючи увагу на те, що з трьох можливих кваліфікацій явища: 1) як реального (такого, що відповідає дійсності), 2) як нереального (такого, що не відповідає дійсності) і 3) як потенційного (установлення відповідності й невідповідності дійсності має однакову вірогідність) – умовним реченням притаманні тільки друга й третя [11, 563]. У сучасному українському мовознавстві також переглянуто концепцію умовності: умовність тепер співвіднесено лише з гіпотетичними діями, процесами, станами [див.: 12, 542; 2, 257; 14, 310]. Тому вважаємо вмотивованим і в сучасній англійській мові виокремлювати складнопідрядні речення потенційної умови та складнопідрядні речення ірреальної умови. Із семантичного погляду означені складнопідрядні речення дотепер детально не описано.

Мета пропонованої статті – дослідження семантичних різновидів складнопідрядних речень потенційної й ірреальної умови та засобів їхньої репрезентації на матеріалі сучасної англійської мови.

Складнопідрядні речення **потенційної умови** допускають можливість реалізації наслідку, поданого в головній частині, за виконання певної умови, представленої в підрядній частині. Виразниками значення потенційної умови постають сполучники *that only, if only, when, only when, only when...that, when only, when only...then, if...so, in case, in case...if, only, only...that, as, as ...so, as soon as, as soon as...when (that), as...that, if (once), in case...if (that), on condition ...that, providing (provided), supposing (supposed) ...that*: *In case I don't find her at home, I shall leave her a note* (Ch. Bronte) (Якщо я не знайду її вдома, я залишу їй записку); *I shall go there provided you consent accompany me* (Ch. Bronte) (Я піду туди тільки за умови, якщо ви будете згодні мене супроводжувати); *Suppose, he wrote to you, would you answer?* (A. Wilson) (Якщо він би вам написав, ви б йому відповіли?); *Annette sighed. If only Nicholas were, he would advise her* (A. Murdoch) (Анет зітхнула. Якби тільки Ніколас був тут, він би їй порадив щось); *When so much has been written about Charles Strickland, it may seem unnecessary that I should write more* (S. Maugham) (Коли так багато вже написано про Чарльза Стрікленда, я вважаю безглуздом писати ще щось); *If I were you and were going to be a banker, I would first spend a year or so in some good grain and commission house* (Th. Dreiser) (На твоєму місці, якби я планував стати банкіром, спочатку я б провів рік чи два у якому-небудь теплому місці і комісійному будинку); *She was by now feeling so happy that she could shout for joy it were not for the delicious spell which she felt herself to be under and which still enjoined silence* (A. Murdoch) (Дотепер вона була такою щасливою, що могла б кричати від радощів, якби не витончена чарівність, яку вона відчувала, під впливом якої вона знаходилась, і яка все ще мала на увазі тишу). Найуживанішими з-поміж названих є сполучники *if, when, in case...if*. У виписаному нами матеріалі жодного умовного речення зі сполучником *once* не зафіксовано.

Це дає підстави стверджувати, що цей умовний сполучник є менш уживаним, ніж інші умовні сполучники з таким самим значенням, наприклад *as soon as, no sooner...than*.

Складнопідрядні речення потенційної умови репрезентовані двома типами: власне-умови й невластне-умови.

Підрядні частини **власне-умови** позначають умови, виконання яких можливе, і відповідно за реалізації цих умов можливе здійснення того, про що йдеться в головній частині. Складнопідрядні власне-умовні речення охоплюють кілька семантичних різновидів:

1) конструкції, у яких одинична неповторювана умова викликає одиничний неповторюваний наслідок: *You won't be believed if you tell the truth* (A. Wilson) (*Тобі не повірять, якщо ти скажеш правду*); *If your wife doesn't like the ring, I'll be happy to exchange it any time* (A. Murdoch) (*Якщо вашій дружині каблучка не сподобається, я з радістю обміняю її в будь-який час*); *If Catherine disobeys us, we shall disinherit her* (J. Eliot) (*Якщо Катрін не буде до нас прислуховуватися, ми позбавимо її спадку*); *If you don't tell me, who you are, I'll set the dog on you* (P. Abrahams) (*Якщо ви не скажете, хто ви такий, я спущу на вас собаку*). Предикати в головній і підрядній частинах зазвичай виражені дієсловами у формах дійсного способу, але в головній частині вживано дієслова у формах майбутнього часу, тоді як у підрядній частині – у формах теперішнього часу. Рідше в підрядній або головній частині предикат буває у формі інфінітива або модального дієслова: *You must wait, my friend, before you get an answer to this question* (A. Christie) (*Мій друже, ти мусиш зачекати, поки не отримаєш відповідь на це питання*); *Wait here, in case I want you* (W. Collins) (*Чекай на мене тут на той випадок, якщо ти мені знадобишся*);

2) конструкції, які виражають значення повторюваності умови й наслідку або їх постійності: *I always lose money if I bet* (Th. Dreiser) (*Я завжди програю гроші, коли закладаюся*); *When you are married to Martin, we shall often meet* (A. Murdoch and Jh. Priestley) (*Коли ти вийдеши за Мартіна, ми будемо зустрічатися часто*); *However, after a reasonable interval, she'll be allowed to leave, provided she doesn't stay in Austria* (J. Hilton) (*Однак, після розсудливої перерви, їй буде дозволено поїхати, за умови, що вона не залишатиметься в Австрії*). Предикати обох частин речення вживано в часових формах дієслова: у головній частині – у формі майбутнього часу, у підрядній – у формі теперішнього.

Інколи значення повторюваності можуть передавати речення, у підрядній чи головній частині яких предикати виражені сполукою “дієслово (аналітичне дієслово) модальної семантики необхідності + інфінітив”. Якщо підрядні частини містять фрази на взір *It's necessary* (необхідно); *It's important* (важливо), у них уживана форма умовного способу. Аналітична форма умовного способу, виражена поєднанням “допоміжне дієслово *should* + інфінітив без частки *to*” є коректною для всіх осіб у головній частині, наприклад: *If it's necessary then the child's history should be known to none* (A. Trollope) (*Якщо це необхідно, історію цієї дитини ніхто не з'ясує*); *If it is imperative she should go home* (Th. Hardy) (*Якщо це конче необхідно, вона поїде додому*);

3) конструкції з узагальнювальним значенням, формованим унаслідок взаємодії обох предикативних частин. Предикат підрядної частини може бути виражений різними формами (інфінітивом, сполукою “аналітичне дієслово модальної семантики необхідності + інфінітив”, дієсловами у формі теперішнього або майбутнього часу). Це явище досить часто спостережуване в прислів'ях та наукових постулатах: *If you heat the water up to 100 degrees above 0, it boils* (*Якщо ви нагріваєте воду до 100 градусів, вона кипить*) (Physics postulate); *If you are afraid of wolves, don't go to the woods* (English proverb) (*Якщо ти боїшся вовків, не ходи до лісу*); *If it can't be cured, it must be endured* (English proverb) (*Якщо це не можна вилікувати, його треба терпіти*); *If life gives you only lemons, make lemonade* (English proverb) (*Якщо життя дає тобі тільки лимони, роби з них лимонад*); *If you don't have anything nice to say, don't say anything at all* (English proverb) (*Якщо ти не маєш добрих новин, не кажи нічого*). Тільки перше з наведених вище речень формоване дієсловами дійсного способу

теперішнього часу в головній і підрядній частинах. Щодо другого прикладу, то в його головній частині вживано заперечну форму імператива, у підрядній – форму теперішнього часу дієслова. Третя конструкція цікава тим, що в обох частинах складнопідрядного речення вжито сполучення модального дієслова з інфінітивом у формі пасиву. В останньому прикладі в обох частинах речення використано негативну форму імператива.

Із-поміж складнопідрядних речень **невласне-умови** виокремлюємо конструкції з семантикою підстави та конструкції з семантикою застереження.

У реченнях з підрядними **підстави** підрядна частина позначає умову, яка дає підстави для виконання / невиконання певних дій або для певних умовиводів, названих у головній частині: *If you promise not to tell mother, I'll tell you something* (E. Voinich) (*Якщо ти пообіцяєш не казати матері, я тобі щось розповім*); *If anything happens to him, there will be something in the press* (J. Priestley) (*Якщо з ним що-небудь трапиться, повідомлення про це з'явиться у пресі*); *If you call in with a cup of coffee, say in an hour's time, I shall have your cheques ready* (V. Crume) (*Якщо ви заглянете до нас на чашку кави, повідомте за годину, і я приготую всі ваші квитанції*); *You can do anything with children, if only you play with them* (German saying) (*Ви можете робити будь-що із дітьми, аби тільки ви з ними грали*); *When clouds appear like towers, the Earth is refreshed by frequent showers* (English saying) (*Якщо хмари нагадують високі вежі, землю освіжають часті зливи*); *If spiders are many and spinning their webs, the spell will be very dry* (English saying) (*Якщо павуків багато, і вони старанно плетуть павутиння, очікуй на посуху*); *When dew is on the grass, rain will never come to pass* (English saying) (*Якщо роса на траві, зливи не буде*). У головній частині здебільшого маємо предикат у формі майбутнього часу, чи предикат, виражений сполукою “дієслово (аналітичне дієслово) модальної семантики можливості / неможливості або необхідності + інфінітив”. Для підкреслення висновку в головній частині можуть бути слова *finally; of course, surely, consequently, all in all, probably*: *If I were to offer my home...my station...my affections...to any one among the young women engaged in my calling, they would probably be accepted* (Ch. Dickens) (*Якби трапилось так, що я запропонував би свій дім, своє становище в суспільстві, своє кохання будь-якій молодій жінці моєї професії, все це, мабуть, було б прийнято*); *If I were to die and I may die soon – it would be dreadful, of course, that you should think mistakenly of me* (A. Trollope) (*Якщо мені судилося померти і померти незабаром, звісно, було б жахливо, що ти маєш про мене помилкове уявлення*); *If the issue were still doubtful – if she were still waiting, she might be restless, feverish, but surely she would not look like this!* (J. Galsworthy) (*Якби це питання було ще не вирішеним, якби вона ще на щось очікувала, вона мала б бути невтішною, несамовитою, але, звісно, вона не мала б такого вигляду!*).

Якщо головна частина є питальною, то підрядна позначає підставу для того, щоб піддати сумніву певне твердження або ж у формі риторичного запитання ствердити певну думку: *If Nicholas was not here, should she confide in Rosa?* (I. Murdoch) (*А якщо Николаса не буде тут, варто їй розповідати все Розі?*); *If the tradition be ever broken, will it be for an abler man than Stephen?* (*Якщо ця традиція буде коли-будь порушена, то це трапиться для більш здібної людини, ніж Стефан, чи не так?*).

Трапляються також речення, у яких підрядна частина приєднана до головної за допомогою сполучника *if only*: *If only he were free now, how much he could do for her!* (Th. Hardy) (*Якби ж тільки він був вільний зараз, як багато він міг зробити для неї!*). Такі підрядні частини мають значення підстави, яка виникає періодично.

У складнопідрядних реченнях **застереження** підрядна частина позначає ситуацію, якої варто уникати, тому що вона призведе до небажаного наслідку, про який ідеться в головній частині: *I would be monstrously selfish, if I disturbed a state of things which is eminently to you both* (S. Maugham) (*Я був би жахливим егоїстом, якби порушив стан речей, цілком прийнятний для вас обох*); *If you don't leave us alone, I will have to take strict measures towards*

you (Th. Dreiser) (*Якщо ти не даси нам спокою, я буду змушений вжити суворих заходів щодо тебе*).

Складнопідрядні речення **ірреальної умови** передають залежність певної ситуації від певної уявленої умови, унаслідок чого й сама ситуація стає нереальною. В означених реченнях уживають сполучники *if, if only, if...then, when, when...then, even if, even if...then, on condition, case if, if only...then, provided (providing), if only...that, if only...then: If I were you I shouldn't accept his offer* (S. Maugham) (*На твоєму місці я б не прийняв його пропозицію*); *If I knew it, I should tell you* (I. Murdoch) (*Якби я знав це, я б тобі розповів*); *If you had not been already married, Mr. Clay, I would wait for you* (I. Stone) (*Якби ти не був одружений, містер Клей, я чекала б тебе*); *Now if only Betty were able to come this evening she would do it* (A. Wilson) (*Якби тільки Бетті мала змогу прийти цього вечора, вона прийшла б*); *If he were ordinary, I wouldn't love him.* (J. Galsworthy); *If I were you, I think, I would feel as much as you do* (I. Snow); *If I were in mourning, you would stay with me, I suppose* (O. Wilde) (*Я припускаю, якщо я був би у жалобі, ви б мене не залишили*); *Well that wasn't true that she said and if it were that would no business of hers* (A. Wilson) (*Ну що, вона сказала неправду, і, навіть, якби це була правда, це не її справа*); *She wouldn't be alive, if her heart had stopped for five seconds* (I. Shaw) (*Вона б не вижила, якби її серце зупинилося на п'ять секунд*); *I told him, that she would gladly die tomorrow morning, if it were not for the baby* (H. Johnson) (*Я сказав йому, що вона з радістю померла б завтра вранці, якби не дитина*); *If I were you, I would go abroad again* (Th. Hardy) (*На вашому місці я б поїхав за кордон знову*); *I think, Edward, you would be a happier man, if you had any profession to engage your time and give an interest to your plans and actions* (J. Austen) (*Едвард, я вважаю, що ви були б щасливішим, якби мали якусь професію, на яку б ви витрачали свій час і яка зробила б цікавими ваші плани та дії*).

Так само, як і складнопідрядні речення потенційної умови, конструкції ірреальної умови репрезентовано двома типами: речення власне-умови й речення невластне-умови.

У реченнях **власне-умови** зафіксовано такі семантичні різновиди:

1) речення, у яких і умова, й наслідок є ірреальними: *If I knew I was going to meet you, I would have dressed differently* (I. Shaw) (*Якби я знав, що зустріну тебе, я вдягнувся б інакше*); *Just think, if I had bought the pictures, I would be a rich woman now* (S. Maugham) (*Тільки уяви: якби я купила ці картини, зараз я була б заможною жінкою*). У дійсності місис Стрікленд прогавила можливість купити картини, а також шанс стати заможною. Ситуація, передана головною частиною, не може стати реальністю. У таких реченнях у головній частині предикат має форму умовного способу;

2) речення, у яких наслідок міг би бути реальним, але цьому суперечить ірреальна умова, тому й наслідок сприймаємо як нереальний: *If what you say were true, all women would be either poisonous or boring* (I. Murdoch) (*Якби все, що ти кажеш, було правдою, усі жінки були б або отруйні, або нудні*); *It would be worse than before, if I should lose you now* (G. Greene) (*Було б ще гірше, ніж раніше, якби я втратив тебе зараз*); *If she could have been compressed to about three quarters of her actual width, she would have been very attractive* (M. Amis) (*Якби можна було зменшити її на три чверті її справжньої ширини, тоді вона була б привабливою*). Предикат головної частини в цих конструкціях виражений аналітичною формою дієслів умовного способу, а саме сполукою “дієслово (аналітичне дієслово) + інфінітив Indefinite / інфінітив Perfect”. У підрядній частині вживано модальні дієслова або дієслова модальної семантики можливості / неможливості + інфінітив;

3) конструкції, у яких ірреальна умова поєднується з реальним наслідком: *I like this place. The air suits me. I wouldn't be surprised, if I settled down here.* (I. Shaw) (*Мені подобається це місце. І повітря мене влаштовує. Я не здивувався б, якби я тут оселився*); *The story I have to tell you would never happen if one day I hadn't walked across the street* (S. Maugham) (*Історія, яку я мушу вам розповісти, ніколи б не трапилась, якби одного дня я не переходив вулицю*).

Специфічною рисою означених конструкцій постає облігаторність заперечного компонента в головній частині.

У **невласне-умовних** реченнях підрядна частина позначає підставу, а головна частина репрезентує умовивід, який впливає з підрядної частини. Головна частина побудована завжди за однією схемою “хтось не **був** би кимось”, “щось не було б чимось”: *He wouldn't be a Cooperwood, if he behaved in another way* (Th. Dreiser) (*Він не був би одним з Каупервудів, якби поводився інакше*).

Отже, у сучасних лінгвістичних дослідженнях умовність співвідносять лише з гіпотетичними діями, процесами, станами, що дає підстави складнопідрядні речення умови, уживані в сучасній англійській мові, поділити на два типи: потенційної умови та ірреальної умови. Кожен із цих типів охоплює два підтипи – власне-умовні та невластне-умовні конструкції, які своєю чергою поділяються на кілька семантичних різновидів. Виокремлені семантичні різновиди складнопідрядних речень із підрядними частинами умови потребують подальшого наукового опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академічна граматики української мови. Київ : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 398 с.
3. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: сполучники. Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 337 с.
4. Грамматика современного русского литературного языка / гл. ред. Н. Шведова. Москва: Наука, 1970. 767 с.
5. Грищенко А. П. Синтаксис. *Украинская грамматика* / отв. ред. В. Русановский. Київ : Наукова думка, 1986. С. 252-338.
6. Кадомцева Л. О. Складнопідрядні речення з підрядними умовними. *Сучасна українська літературна мова: синтаксис* / за заг. ред. І. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 363-366.
7. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1992. 400 с.
8. Крючков О. Е., Максимов Л. Ю. Современный русский язык: синтаксис сложного предложения. Москва : Просвещение, 1977. 191 с.
9. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. II, “Синтаксис”. Київ : Рад. школа, 1965. 290 с.
10. Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л. А. Булаховського. Т. 2, “Синтаксис”. Київ : Рад. школа, 1951. 408 с.
11. Русская грамматика. Т. 2 : “Синтаксис” / Брызгунова Е. А., Габучан К. В., Ицкович В. А. и др. Москва: Наука, 1982. 710 с.
12. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
13. Шелякин М. А. Справочник по русской грамматике. Москва : Русский язык, 2000. 355 с.
14. Шинкарук В. Д. Умовність як один із різновидів диктумних значень у структурі речення. *Південний архів : філологічні науки*. 2002. Вип XIV. С. 308–312.
15. Kobrina N., Korneyeva E.. The Adverbial Clause of Condition. *An Outline of Modern English Syntax*. Moscow : Higher School Publishing House, 1965. P. 171–175.